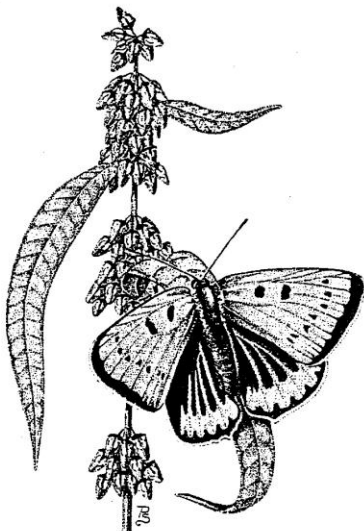

17^e jaargang
maart 2013

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging.

VOORWOORD

Beste lezers,

Er zijn veel lovende reacties gekomen op de stukjes van Anneke van der Veen en Marjolein Stam in de laatste Flinterwille. In die stukjes maakten ze ons deelgenoot van hun enthousiasme voor vlinders, hun beleving van de natuur en hoe ze hun deelname aan onze vlinderwerkgroep beleven. Natuurlijk bestaat de hoofdmoot van de Flinterwille uit organisatorische zaken, beschrijving van vlinders en de verspreiding ervan, maar de zojuist genoemde bijdragen zorgen voor een aangename afwisseling. We hebben tegen de honderd leden, dus ik zou zeggen: wie volgt? Ook de dubbele kleurenfotopagina's in het midden van de Flinterwille vallen in de smaak, dus die proberen we er ook in te houden.

In deze Flinterwille ook weer het excursieprogramma voor 2013; er staan maar liefst 7 excursies gepland, zowel op dag- als op nachtvlindergebied. Het bestuur hoopt weer op een grote deelname. We zullen op onze internetsite tijdig proberen aan te geven of een excursie onverhoopt door slechte weersomstandigheden moet worden afgelast.

En wat die internetsite betreft: als u iets bijzonders op vlindergebied waarneemt, aarzel niet om het door te geven via ons emailadres info@vlinderwerkgroepfriesland.nl. Ik zorg dan, dat het op onze site verschijnt bij "Bijzondere Waarnemingen 2013". Zo kan iedereen op de hoogte blijven van bijzondere zaken op vlindergebied in Friesland.

Donderdagavond 18 april houden we onze voorjaarsbijeenkomst in Ureterp; uiteraard krijgt iedereen daar weer alle ruimte om iets te vertellen over ervaringen op vlindergebied van de laatste tijd. Gezien de overige programmapunten verwacht ik weer veel belangstelling in de Fûgelhelling.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	pag.	1
Inhoud		2
Aankondiging Voorjaarsbijeenkomst		3
Verslag Najaarsbijeenkomst 2012	Gerard Bergsma	4
Excursie Noordelijke Friese Wouden 19 mei en 24 augustus		9
Excursie Fochtelooërveen 1 juni		10
Excursie Lindevallei 6 juli		11
Excursie Kiekenberg 10 augustus		12
Excursie Noordelijke Friese Wouden 24 augustus		13
Nationale nachtvlinder nacht 6 september		13
Bladmijnenexcursie 5 oktober		14
Verslag determinatiedag	Jannie Sinnema	14
De Sleedoornpage in Wolvega	Siep Sinnema	15
Kleurenfoto's		17 t/m 20
Bijzondere micro's	Gerrit Tuinstra	21
Het laatste nieuws uit St.Nicolaasga	Andy Saunders	25
Leeuwarder Bos 141 soorten rijker	Peter Koomen	26
Recensie van het nieuwe boek "Nachtvlinders belicht – dynamisch, belangrijk, bedreigd"	Gerard Bergsma	33
Ledenmutaties		36
Belangrijke data		37

Aankondiging voorjaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op **donderdag 18 april 2013** in het pand van **de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp**. Aanvangstijd: 's avonds om 20.00 uur.

De indeling van de avond is als volgt:

1. Opening.
2. Verslag najaarsbijeenkomst van 22 november 2012.
3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.
5. De vlindergroepen Spikkelspanners en Herculesjes (door Gerrit Tuinstra).
6. Pauze.
7. Vlindermonitoringroutes van de Schaopedobbe bij Elsloo (door Gerard Bergsma).
8. Rondvraag.
9. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u dia's, cd's, dvd's, of usb-sticks hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst bij de secretaris of de voorzitter te melden.
- Contributie (€ 5,00 per jaar) kan worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee. Overmaken kan ook naar gironummer 7223259 ten name van L. de Zee te Joure.
- Ingevulde waarnemingsformulieren kunt u zoals gebruikelijk inleveren bij Jannie Sinnema.
- Indien u over een computer beschikt, dan verzoeken wij u vriendelijk de gegevens in Excel in te voeren en het bestand ten behoeve van de vlinderdatabase Friesland te mailen aan Siep & Jannie Sinnema, e-mailadres: s.g.sinnema@online.nl
Voor de excel-file (opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Siep Sinnema, die dit in een bestandje naar u toe kan mailen.
- Wanneer u een (nieuw) e-mailadres hebt, verzoeken wij u deze op de presentielijst te vermelden, zodat wij u in voorkomende gevallen berichten kunnen sturen.
Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.
Gerard Bergsma – secretaris.

De najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op donderdag 22 november 2012 in de Fûgelhelling te Ureterp. Aanwezig waren 22 leden plus drie collega's van de Vlinderwerkgroep Drenthe.

1. Voorzitter Siep Sinnema opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom.

Hij heeft contact gehad met Willem de Jong uit Leeuwarden. Hij verblijft nog in een verpleeghuis, maar het gaat wel langzamerhand beter met hem.

Ook met Abel Jagersma gaat het gelukkig na een operatieve ingreep de goede kant op en hij is weer aanwezig op deze bijeenkomst.

De nieuwe informatiepanelen (posters) over dag- en nachtvlinders van de Vlinderwerkgroep Friesland staan hier opgesteld, zodat iedereen ze kan bewonderen.

De Gemeente Leeuwarden is een biodiversiteitsproject gestart. Siep is onlangs door een medewerkster van dit project geïnterviewd over vlinders.

Er zijn nog exemplaren van 'Dagvlinders in Fryslân' bij het bestuur van de Vlinderwerkgroep te verkrijgen. Ze kosten € 5,00 per stuk. Er kunnen ook meerdere exemplaren worden afgenomen.

2. Verslag voorjaarsbijeenkomst 2012.

Er zijn geen opmerkingen.

3. Mededelingen en ingekomen stukken.

Nieuwsbrief juli 2012 van EIS Nederland plus de bijgevoegde zoekkaart 'wilde bijen in tuinen' is binnengekomen.

Er zijn geen mededelingen van de aanwezige leden.

4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

Siep & Jannie Sinnema zijn in het voorjaar op vakantie in Zuid-Frankrijk geweest. In de omgeving van Nice bij de Col de Vence vonden ze vele orchideeën, maar ook rupsen van *Agrochola lychnidis* (variabele herfstuil). Op een berg bij vlakbij een dorpje vonden zij *Thalictrum*-planten (Ruit) met hierop een aantal rupsen van *Calyptra thalictri*, een Uilvlinder. (foto: zie blzd. 18). De prachtige rupsen zijn wit met zwarte stippen en hebben een zwarte rugstreep van kop naar staart. De kop en de borstpoten zijn felgeel, bijna oranje van kleur, net zoals twee flankerende overlangse strepen die de zwarte onderzijde van de rups markeren. De vlinder die hierbij hoort wordt wel de vampiermot genoemd. Zij zijn in staat om met hun scherpe roltong de huid van gewervelden (dus ook van de mens) binnen te dringen en hun bloed te drinken. Ze zijn echter niet schadelijk. De nachtvlinder vliegt van

mei tot september en schijnt haar areaal langzamerhand uit te breiden richting Noord-Europa. Tevens zagen Siep & Jannie een aantal Spaanse pijpbloemvlinders (*Zerynthia rumina*) vliegen. Bovendien vonden ze rupsen van de zuidelijke pijpbloemvlinder (*Zerynthia polyxena*), waarvan ze enkele exemplaren hebben meegenomen om thuis te laten verpoppen. Op 21 augustus 2012 verscheen de zeldzame trekvlinder *Nycterosea obstipata* (zuidelijke bandspanner) tijdens een lichtvangst thuis in Hemrik op het laken van Siep & Jannie. Gerrit Tuinstra had deze soort enkele dagen eerder al in de Noardlike Fryske Wâlden waargenomen. Op 19 en 22 augustus 2012 troffen zij *Catocala sponsa* (karmozijnrood weeskind) aan op smeer wat ze op enkele bomen voor hun huis hadden aangebracht. Vóór 1985 was er slechts één waarneming van het karmozijnrood weeskind van Friesland bekend. De laatste jaren zijn hier tientallen waarnemingen bijgekomen. Voor meer informatie over het karmozijnrood weeskind zie het artikel op bladzijde 28 van de Flinterwille van oktober 2012.

Enkele andere bijzondere vondsten: Elly van der Wal uit Bakhuizen heeft op 23 mei 2012 een exemplaar van de zeer zeldzame trekvlinder *Hyles livornica* (gestreepte pijlstaart) gezien en gefotografeerd (zie de website van de Vlinderwerkgroep voor de foto). Op 29 juni 2012 dook deze soort opnieuw op tijdens een lichtvangst van Jannie & Siep op een eilandje in de Biesbosch. Op 15 september 2011 werd de gestreepte pijlstaart in Gorredijk aangetroffen. Zie het artikel over deze pijlstaartsoort op bladzijde 27/28 van de Flinterwille van oktober 2012.

Reinie Piersma zag op 26 oktober 2012 een Argusvlinder. Tegenwoordig een bijzondere verschijning in het noorden van het land.

Judith Bouma zag en fotografeerde (foto zie blzd. 18) op 20 oktober 2012 een exemplaar van *Macroglossum stellatarum* (kolibrievlinder). Het Veenhooibeestje in het Fochterlooërveen had het in 2012 (net zoals in 2011) zeer moeilijk; opnieuw een slecht jaar voor deze populatie.

Andy Saunders vond twee nieuwe vlindersoorten voor zijn omgeving, namelijk *Cossus cossus* (wilgenhoutrups) en *Leucoma salicis* (satijnvlinder).

Abel Jagersma zag eind oktober vermoedelijk *Epirrita autumnata* (novemberspanner) en hij zag in Groningen *Omphaloscelis lunosa* (maansikkeluil). Abel is coördinator van de Vlinderwerkgroep Groningen. Voor het organiseren van een cursus macro- en micronachtvlinders in mei 2013 heeft deze werkgroep subsidie gekregen. Leden van de Vlinderwerkgroep Friesland kunnen ook deelnemen en worden daarom van harte uitgenodigd zich op te geven. Dit kan bij Abel.

Johan Meijer had dit jaar veel Landkaartjes in de tuin.

Saskia Hoornveld: Op 23 mei *Stauropus fagi* (eekhoorn), op 16 juli de prachtig geelblauw-zwart gekleurde micro *Oecophora bractella* (geelzwart molmboordertje), op 11 oktober *Acronicta alni* (elzenuil) te Nieuwehorne, op 23 augustus *Catocala nupta* (rood weeskind), op 8 oktober *Macroglossum stellatarum* (kolibrievlinder) op *Verbena* (IJzerhard), op 23 oktober nog een drietal *Atalanta*'s en op 26 oktober enkele Kleine koolwitjes.

Anneke van der Veen (die helaas ook al besmet is met het akelige en onweerstaanbare vlindervirus, zoals ze ons middels haar artikel in de Flinterwille van oktober 2012 heeft laten weten) laat aan de hand van door haar gemaakte foto's een hele serie nachtvlinders zien, waaronder een aantal mooie en ook enkele zeldzame soorten. Ik noem bijvoorbeeld *Stauropus fagi* (eekhoorn), *Eupithecia insigniata* (fruitboomdwergspanner), *Ennomos alniaria* (geelschouderspanner), *Ennomos erosaria* (gehakkelde spanner), *Calamia tridens* (groene weide-uil), *Bena bicolorana* (grote groenuil), *Xanthia gilvago* (iepengouduil), *Nola cucullatella* (klein visstaartje), *Cryphia domestica* (lichte korstmosuil), *Parascotia fuliginaria* (paddenstoeluil), *Catocala nupta* (rood weeskind), *Amphipoea oculatea* (roodbruine vlekuil), *Euphyia unangulata* (scherphoekbandspanner), *Apeira syringaria* (seringenvlinder), *Hecatera bicolorata* (tweekleurige uil), *Conistra rubiginosa* (zwartvlekwinteruil).

Gerrit Tuinstra laat aan de hand van een Powerpointpresentatie een aantal bijzondere micro's zien, die hij de afgelopen jaren heeft waargenomen. Er zitten ook enkele nieuwe soorten voor Friesland bij. Verderop in deze Flinterwille heeft Gerrit er een artikel over geschreven.

De collega's van de Vlinderwerkgroep Drenthe geven aan, dat er in 2012 bij Havelte tien Keizersmantels zijn gezien en op twee plekken in de provincie zelfs Grote weerschijnvlinders. De Argusvlinder is in Drenthe (net zoals in Friesland) erg achteruit gegaan; vooral op de zandgronden is het slecht met deze soort gesteld.

Hans Jansen uit De Knipe heeft in oktober Argusvlinders op fruit gezien. Hij attendeert ons op zijn website bij Pbase waarop wij door hem gemaakte vlinderfoto's kunnen bewonderen. Zie www.pbase.com/jtjansen

John Boosman vond 2012 een redelijk vlinderjaar. Hij had zo'n 300 dagvlinders meer dan in 2011, vooral augustus was beter.

5. Pauze.

6. Presentatie over mimicry (door Siep Sinnema).

Foto's behorende bij deze presentatie: zie blzd. 17.

Mimos = Nabootsing. *Mimicry* = Nabootsing, met het doel te misleiden. Het gaat hier over 'valse berichtgeving in de natuur'. Een aantal vlindersoorten is zeer goed in staat om vijanden op het verkeerde been te zetten; te misleiden. Dit doen zij op verschillende manieren, zoals het nabootsen van de kleuren van gevaarlijke of onsmakelijke insecten, of door gebruikmaking van camouflage. Siep begint met het laten zien van afbeeldingen van de Afrikaanse dagvlinder *Papilio dardanus*, waarvan de mannetjes overal en altijd voldoen aan de specifieke kenmerken van dit koningindepageras. Het merkwaardige is, dat de vrouwtjes zich in allerlei zeer verschillende vormen kunnen openbaren, vaak afhankelijk van het gebied in Afrika. Hij zal verderop in het verhaal duidelijk maken wat een mogelijke verklaring van dit verschijnsel is.

Mimicry kan zich op veel manieren openbaren. Zo is camouflage ook een vorm van misleiding. Siep toont een aantal foto's, waarin dieren en insecten hun camouflagemogelijkheden laten zien. Door middel van schutkleuren of tekening vallen ze niet of nauwelijks op in de omgeving, waarin ze zich ophouden.

Sommige vlindersoorten hebben ook andere foefjes om te misleiden of af te leiden, zoals bijvoorbeeld door middel van schijnogen op hun vleugels. Sommige rupsensoorten maken hier eveneens gebruik van. Denk maar aan de rups van onze eigen *Deilephila elpenor* (groot avondrood). Zelfs op sommige vlinderpoppen kunnen schijnogen voorkomen! Weer andere vlindersoorten hebben een namaakkop met schijnoogjes, sliertjes en antennes bij hun staart. Deze lijkt dan (vooral door beweging) verrassend veel op de echte kop van de vlinder, waardoor vogels tijdens een aanval daarin gaan pikken. Ook zijn er vlinders, die een bepaald streep patroon op hun vleugels hebben, die handig naar de namaakkop op de staart gericht zijn. Misleiding in optima forma. Siep laat weer enkele voorbeelden (vlinders en rupsen) zien. Een foto van een nachtvlinder die een springspin nabootst en er ook als zodanig in agressieve houding bijzit, roept verwondering op. Insecten met felle kleuren (vaak rood, geel, zwart) duiden in de natuur meestal op *gevaarlijk, giftig of onsmakelijk*. Het bekendste voorbeeld is natuurlijk het kleurenpatroon van wespen, een ander voorbeeld hiervan is *Tyria jacobaeae* (sint-jacobsvlinder). De geelzwarte rups eet namelijk het giftige Jacobskruiskruid. Het gif zit uiteraard ook in de roodzwarte vlinder. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij de gifkikkertjes van Costa Rica, die felle waarschuwingkleuren hebben. Zo ook met de opvallend gekleurde Heliconiden van Midden- en Zuid-Amerika. Deze vlinders zijn giftig, omdat de rupsen eten van planten van het geslacht Passieflora. De bladeren hiervan bevatten giftige stoffen, maar de rupsen van de Heliconiden hebben enzymen ontwikkeld, die hen in staat stellen van deze planten te leven. De giftige stoffen van de plant zitten echter wel in de vlinderlichamen opgeslagen. Siep laat een foto zien met een overzicht van een aantal soorten Heliconiden. Het is een bonte mengeling van kleuren en strepen.

De Passiefloraplanten hebben uiteraard te lijden onder de vraat van de rupsen van de Heliconiden. En zelfs die planten hebben een vorm van mimicry ontwikkeld: er groeien op de bladeren van sommige Passieflora-soorten kleine witte bolletjes, die lijken op eieren van de Heliconiden. De vrouwtjes van de vlinders leggen op die bladeren dan geen eieren, omdat de concurrentie van de rupsen dan te groot wordt.

De Engelse natuuronderzoeker Henry Bates bestudeerde tussen 1849 tot 1860 Heliconiden in het Amazonegebied. Hij vond dat ze voor vlinders nogal traag vlogen en zich gemakkelijk lieten vangen. Ze waren talrijk en opvallend gekleurd. Toch werden ze desondanks nooit lastiggevalen door vogels. Bates nam daarom aan, dat ze voor vogels niet smakelijk moesten zijn. Hij zag echter ook vlinders van het geslacht *Dismorphia* (behorende tot de Pieridae, de Witjes), die qua vorm en kleuren sterk op Heliconiden lijken. Bovendien zijn er (dagactieve) nachtvlinders, bijv. Arctiinae, die de Heliconiden nabootsen.

Zij bootsten de Heliconiden na, ogenschijnlijk met het doel om dezelfde onschendbaarheid voor vogels te bewerkstelligen. Zelfs het vlieggedrag van deze ‘nabootsers’ was nagenoeg hetzelfde. De ontdekking van dit fenomeen noemt men **mimicry van Bates**. Vogels zullen, na het verorberen van een onsmakelijke of giftige vlinder, dit type vlinder voortaan vermijden. Je vergroot je overlevingskansen en krijgt meer nageslacht! In Nederland kennen we dit verschijnsel ook; denk maar aan *Sesia apiformis* (hoornaarvlinder) of *Sesia bembeciformis* (gekraagde wespvlinder) of andere kleinere soorten wespvlinders die hier voorkomen.

Siep keert terug naar *Papilio dardanus*. De mannetjes van deze soort zijn overal gelijk, omdat zij (logischerwijs) bij de balts herkenbaar moeten zijn. De vrouwtjes bootsen giftige vlindersoorten van een andere familie (bijv. Danaidae - genus Danaus en Amauris) na. Dit doen ook de vrouwtjes van Hypolimnas-soorten. Weer andere vlindersoorten proberen te lijken op soorten van de giftige Acraea-familie (Acraeidae).

Terug naar de oneetbare Heliconiden van Midden- en Zuid-Amerika. Henry Bates had al opgemerkt, dat er ook wel eens twee vlindersoorten, die niet nauw verwant waren maar wel beide oneetbaar, vrijwel precies op elkaar leken. Hij kon dit niet verklaren. Dit strookte niet met zijn eigen theorie. Fritz Müller, een Duitse zoöloog die ook in Brazilië met vlinders bezig was, kwam wél met een verklaring. Wanneer twee niet-eetbare soorten op elkaar lijken, heeft dat een versterkend afschrik-effect op rovers (zoals vogels) die er door ondervinding achterkomen, dat beide soorten onsmakelijk zijn. De hierdoor gewaarschuwde vogels zullen beide soorten voortaan mijden. Er zullen dus minder slachtoffers onder deze vlindersoorten vallen! Dit noemt met de **mimicry van Müller**.

Een frappant voorbeeld is *Heliconius numata*: deze soort komt in allerlei Midden- en Zuid-Amerikaanse landen voor, maar wel in minstens 7 verschillende vormen. En elk van die vormen is weer een perfecte imitatie van een andere, in dat gebied levende, Heliconide en is daar nauwelijks van te onderscheiden.

Bij slangen zien we ook voorbeelden van beide theorieën. Er zijn niet giftige slangen die een giftige soort nabootsen (*mimicry van Bates*). Het komt ook voor, dat een dodelijke (zwaar giftige) slang een minder giftige slang nabootst (*mimicry van Müller*). De giftige slang kan dus door de niet giftige slang én door de dodelijke slang worden nagebootst.

Een andere vorm van mimicry is agressieve mimicry. Het komt voor, dat bidsprinkhanen lijken op een bloem. De prooi (bijv. een insect) wordt misleid, gepakt en opgepeuzeld. De bidsprinkhaan doet aan een actieve vorm van misleiding! Andere voorbeelden zijn: bepaalde diepzee-hengel-vissen (hengelt naar zijn prooi met een steeltje met lampje aan het uiteinde), spinnen die zich voordoen als een Lieveheersbeestje en dan toeslaan, of krabspinnen die zich qua kleur aanpassen aan de bloem waarop zij zich verbergen en toeslaan wanneer een insect op de bewuste bloem landt (camouflage). Sommige orchissen (bijv. de bijen- en spinnenorchis in Frankrijk) maken ook gebruik van mimicry om insecten te lokken.

Ze lijken op een vrouwtje van een bepaalde insectensoort en lokken zo de mannetjes om te paren om zo de bestuiving voor elkaar te krijgen (misleiding). Er zijn zelfs soorten nachtvlinders, die met geluiden jagende vleermuizen trachten te misleiden door zelf geluid te produceren. Tot slot nog de welbekende *Danaus plexippus* (Monarchvlinder) uit Noord-Amerika. Deze is giftig en wordt nagebootst door de niet giftige *Limenitis archippus* (een Amerikaanse ijsvogelvlinder). Vlinders van dit geslacht zijn meestal getekend en gekleurd zoals onze IJsvogel-vlinder, maar deze soort bootst met oranje en zwarte kleuren precies de Monarchvlinder na.

7. De vlindergroepen Spikkelspanners en Herculesjes (door Gerrit Tuinstra).

Dit item wordt in verband met tijdgebrek doorgeschoven naar het programma van de voorjaarsvergadering van 2013.

8. Rondvraag.

Er zijn geen vragen of opmerkingen.

9. Sluiting.

Siep Sinnema sluit de bijeenkomst en wenst iedereen een goede reis naar huis.

Excursies 2013

Zondag 19 mei en zaterdag 24 augustus: excursies Noordelijke Friese Wouden, in samenwerking met NEV Noord, Landschapsbeheer Friesland en EIS Nederland

Precieze locatie en tijdstip van de start van deze excursies zijn nog niet bekend, maar worden binnenkort vermeld op de website.

In de Flinterwille van oktober 2012 bevindt zich een artikelje over het in 2012 uitgevoerde biodiversiteitsproject, in het Nationaal Landschap de Noordelijke Fryske Wâlden. In het project werd o.a. naar insecten gekeken, waarbij een behoorlijk aantal soorten waargenomen werd.

Maar de soortenlijst is natuurlijk nog lang niet compleet en daarom wil Landschapsbeheer Friesland het onderzoek naar insecten in de houtwallen en singels graag voortzetten, o.a. door het enthousiasmeren van mensen en het betrekken van deskundigen op het gebied van insecten bij het vervolgonderzoek. De voortzetting van het project vindt o.a. plaats in het kader van “Groen en Doen”, een programma van het ministerie van EZ om

vrijwilligerswerk op het gebied van natuur- en landschapsbeheer en ‘groen in de stad’ te ontwikkelen en te stimuleren.

Net als op de afgelopen bijeenkomst van onze werkgroep is er ook bij de NEV (Nederlandse Entomologische Vereniging) afdeling noord een presentatie gehouden over het project en de (voorlopige) resultaten daarvan. Tijdens deze excursie is afgesproken om een tweetal excursies te houden voor de leden van NEV Noord en de Vlinderwerkgroep Friesland. De nadruk bij deze excursies ligt dus niet zoals gewoonlijk (bij de excursies van onze werkgroep) op vlinders, maar op insecten in het algemeen. En het is natuurlijk erg leuk en interessant om ook eens te kijken hoe specialisten van andere insectengroepen aan hun hobby werken.

Uiteraard kijken we naar vlinders tijdens de excursie, maar dus ook andere groepen komen aan bod. Bij goed weer kunnen we in de houtwallen op zoek gaan naar bijen en wespen, (zweef)vliegen, kevers, libellen, spinnen e.d. Bij wat minder goed weer is het een optie om te gaan slepen (met een net door de vegetatie slaan) of te kloppen. Dit is een methode waarbij een scherm of omgekeerde paraplu onder een tak van een boom of struik wordt gehouden, waarna vervolgens met een stok een forse tik op de tak wordt gegeven en de insecten in de paraplu vallen.

Wanneer we insecten vangen die we niet kennen, kunnen we ze verzamelen om ze vervolgens door specialisten – die verbonden zijn aan NEV en/of EIS Nederland (Stichting European Invertebrate Survey) – te laten determineren.

Zaterdag 1 juni 2013 Excursie Fochtelooërveen, middag- en avondexcursie. Aanvang 14.00 uur.

Plaats van samenkomst:

De middag beginnen we bij de parkeerplaats aan de Meester Lokstraat in Ravenswoud, parkeren bij X222,43–Y555,05. Dit is de parkeerplaats voor bezoekers van de uitkijktoren. We lopen eerst naar de veelbesproken uitkijktoren. De twaalf jaar oude constructie is 18 meter hoog, met een uitkijk platform op 15 meter hoogte. Een contragewicht onder de toren van 80.000 kilo is nodig om niet om te vallen. De conditie even op peil brengen, 71 treden zijn er voor nodig om een beloning te krijgen, het uitzicht over het Fochtelooërveen!

Omdat twee jaar geleden de excursie in het Fochtelooërveen in het water viel, is besloten om een nieuwe poging te wagen.

Langs de Fochtelooërveenweg heeft 200 hectare landbouwgrond een herinrichting ondergaan, vanaf januari 2009 tot en met september 2010. Het fietspad is verlegd, wijken gedempt en een verhoging van de waterstand heeft plaatsgevonden, tevens doet het dienst als waterbuffer. Het gaat om het Compagnonsveld (X221-Y555).

Aan de Zuidoost-kant hiervan gaat de excursie plaatsvinden. Leuke onderbegroeiing, een mix van loofbomen, wat naaldbomen, wat heideplanten, een open veldje omringd door bomen. Het betreft een wat ouder stukje langs de Compagnonsbossen grenzend aan “nieuwe” natuur.

Na het bezoek aan de uitkijktoren lopen we naar het fietspad door het Compagnonsveld. Mocht er tijd over zijn, dan is het mogelijk om een stukje van het centrale hoogveendeel mee te pakken.

Het terrein is eigendom van Natuurmonumenten en betreft een weids en ongerept hoogveenlandschap, uniek in Nederland en Noordwest-Europa. In het verleden is het gebied deels ontgonnen voor de landbouw. De boeren groeven daarbij greppels in het veen, waardoor stukjes land droog genoeg werden om er boekweit op te verbouwen. Aan het einde van de 19^e eeuw is men het veen op grote schaal gaan afgraven voor de winning van turf. Sporen hiervan zijn nog te zien aan de westrand van het Fochteloërveen. Het centrale deel van het Fochteloërveen is opvallend boomloos met droge en vochtige heidevelden en een zeer waardevol “levend” hoogveen van circa 50 ha. In dit laatstgenoemde gebied komen karakteristieke veenplanten voor, zoals veenmos, zonnedauw, veenbes, lavendelhei en eenarig wollegras. Het in Nederland zeer bedreigde veenhooibeestje (*Coenonympha tulia*) heeft hier een grote populatie. Judith Bouma heeft hier een vlinderroute en houdt de stand van zaken betreffende het veenhooibeestje bij. Natuurmonumenten heeft de laatste jaren veel maatregelen genomen om het waterpeil in het hoogveengebied op het juiste niveau te brengen en het veen daardoor “levend” te houden. Het veenhooibeestje doet het in elk geval de laatste jaren erg goed. In het gebied komen ook veel adders en gladde slangen voor terwijl er de laatste jaren ook Kraanvogels broeden.

Afhankelijk van de weersomstandigheden gaan we 's avonds de vlinderlakens opstellen. In het excursiegebied zijn geschikte plekken om het aggregaat en vlinderlampen op te stellen, voor een aantal plaatsen is hiervoor toestemming verleend door Natuurmonumenten.

Meer informatie eventueel over het Compagnonsveld en de uitkijktoren:

<http://fochteloerveen.info/herinrichting.php>

<http://fochteloerveen.info/uitkijktoren.php>

Contactpersonen:

Siep en Jannie Sinnema, tel. 06-10870397 (middagexcursie en avondexcursie)

Judith Bouma, tel. 0516-588263 (middagexcursie)

Zaterdag 6 juli: Excursie Lindevallei

Aanvang: 14.00 uur.

Verzamelpplaats: de brug over de Tjonger, op de plek waar de snelweg de A32 over de Tjonger gaat. De Amersfoortcoördinaten van de verzamelpplaats zijn 198.2-541.9. Om er te komen dient vanaf de oude weg De Blesse-Wolvega het kleine weggetje ingereiden te worden dat vervolgens na zo'n 750 meter de spoorlijn kruist. Na nogmaals zo'n 250 meter wordt de verzamelpplaats (aan de zuidkant van de Tjonger) bereikt. De excursie gaat door het gebied aan de noordzijde van de Tjonger, te bereiken via de brug op de verzamelpplaats.

Het advies is om stevige schoenen, of misschien beter nog, laarzen aan te trekken.

Het is alweer twee jaar geleden dat we een excursie naar de Lindevallei hadden, met als doelsoort de grote weerschijnvlinder. Die excursie was op 9 juli 2011. En twee jaar daarvoor (op 4 juli 2009) zijn we ook naar het gebied geweest. Die excursie was in het jaar dat voor het eerst echt duidelijk werd dat er een flinke populatie van de grote weerschijnvlinder in het gebied aanwezig moest zijn. Tijdens die excursie werden maar liefst zo'n 20 exemplaren gezien, verspreid door een groot deel van het gebied.

In de jaren ervoor werd de vlinder nu en dan eens gezien, ook op verschillende locaties in het gebied, waarbij eigenlijk al duidelijk was dat de grote weerschijnvlinder een populatie zou hebben in het gebied.

We maken er maar een traditie van; om de twee jaar een excursie naar de Lindevallei, met als doelsoort die prachtige grote weerschijnvlinder. En dat het inderdaad een prachtige vlinder is zagen we met z'n allen in 2009, waarbij een exemplaar op anderhalve meter hoogte sappen uit een populierenstam dronk! Kijk nog maar eens in de Flinterwille van oktober 2009, waarin o.a. een prachtige foto van Mariske Pemmelaar – van die vlinder – afgebeeld is.

Helaas zagen we tijdens de laatste excursie de vlinder alleen van afstand, vliegend of zittend bovenin een wilgenstruik. Dat we de toen de vlinder niet beter zagen had alles met het weer te maken. Kort voor de excursie had het nog ontzettend hard geregend en tijdens de excursie was het overwegend bewolkt. Hopelijk hebben we dit jaar meer geluk met het weer, want de vlinders worden actief bij zonneschijn.

Beter weer hebben we ook nodig voor de avond-excursie. Deze is de laatste keer niet doorgedaan wegens de slechte weersomstandigheden. Ook voor nachtvlinders is de Lindevallei een prachtig gebied. Het herbergt een zeer rijke en gevarieerde nachtvlinderfauna.

Contactpersoon: Gerrit Tuinstra, telefoon: 0512-518246 of (in het veld) mobiel: 06-13684171.

Zaterdag 10 augustus: Excursie Kiekenberg, middag- en avondexcursie.

Middagexcursie: aanvang 14.00 uur.

Verzamelpplaats: parkeerplaats op de splitsing de Buitenweg en de Siebe Annesweg, km-hok 201-552.

De Kiekenberg is een rivierduinenlandschap/beekdallandschap, voornamelijk bestaande uit zand dat tijdens het einde van de laatste ijstijd uit de toen drooggevalven rivier de Tjonger werd geblazen en in de directe omgeving weer werd afgezet. De Kiekenberg ligt op een dekzandrug die zich uitstrekt van Mildam tot Hoornsterzwaag, de noordelijke rand van het beekdal van de Tjonger, even ten oosten van Nieuwehorne.

De Tjonger was vroeger een natuurlijke grens. Vanaf twee langs de Tjonger gelegen stuifduinen, de Kiekenbergen, kon men de doorwaadbare plaatsen goed in de gaten houden. Van oudsher zijn er op de Kiekenberg heidevelden, houtwallen

en rogge-akkertjes geweest. Er zijn Romeinse munten gevonden, potscherven uit de 9e eeuw en enkele graven. Bij een in 1942 uitgevoerd archeologisch onderzoek zijn resten gevonden van een kapelletje uit de 12e of 13e eeuw. Wellicht zijn dat resten van de in een document uit 1315 genoemde kapel "Hoerna".

Het gebied bestaat uit bos, heidevelden en gedeeltelijk begroeide oude stuifzandduinen. Het terrein is vrij sterk geaccidenteerd. Het hoogste punt ligt op 5 meter + NAP. Het bos bestaat uit ouder eikenhakhout met o.a. lijsterbes, sporkehout, hondsroos, gewone vlier en eenstijlige meidoorn dat voor een groot deel is omgevormd tot opgaand bos en plaatselijk is verjongd met grove den. Verder is er in het kader van de ruilverkaveling bos aangeplant.

Door de grote afwisseling in reliëf en droge en natte gebieden is er een grote diversiteit aan plantengroei. Opvallend is de grote rijkdom aan varens. De heide op de Kiekenberg is de moeite waard. Naast struikheide komt gewone dophei veel voor. Op de hogere kopjes groeit kraaiheide en op de natte plekken lavendelheide. Op de vochtige plaatsen groeit kleine zonnedaauw, bruine en witte snavelbies, veenbies, veenpluis en eenarig wollgras. Daarnaast komen ook beenbreek en klokjesgentiaan voor. Verder komen er meerdere zeldzame mossorten voor.

De bossen zijn rijk aan broedvogels, de wielewaal is een van de opvallendste soorten. Er leven ook reeën en dassen en zowel adder, ringslang als gladde slang zijn waargenomen, al is de laatste soort zeer zeldzaam waargenomen. Wat insecten betreft is er vrij weinig onderzoek verricht. Daar ligt voor ons dus een schone taak om een keer te kijken welke vlinders er voorkomen.

Avondexcursie.

's Avonds zoeken we in de buurt een geschikte locatie om te lichten. Hierbij moeten we rekening houden met de in het gebied levende dassen. Contactpersoon: Luut de Zee, tel. 0513-795028 of (in het veld) mobiel 06-50656442.

Zaterdag 24 augustus: excursie Noordelijke Friese Wouden, in samenwerking met NEV Noord, Landschapsbeheer Friesland en EIS Nederland

Precieze locatie en tijdstip van de start van deze excursie is nog niet bekend, maar worden binnenkort vermeld op de website. Zie voor details bladzijde 9.

Vrijdag 6 september: Nationale nachtvlindernacht 2013

Dit jaar is op vrijdag 6 september de Nationale Nachtvlinder Nacht vastgesteld. We zullen weer proberen ervoor te zorgen dat er in Friesland een aantal locaties is waar het publiek kennis kan maken met de nachtvlinders. Het voordeel van deze datum in september is het feit, dat het vroeg donker wordt en men niet tot elf uur hoeft te wachten voor de vlinderlamp aan wordt gezet. Maar het nadeel is natuurlijk, dat het aantal soorten dat kan worden waargenomen, in september veel kleiner is dan in juli. Spectaculaire soorten zoals de meeste pijlstaarten ontbreken in september. Een aantal locaties is al bekend. Zo zullen Siep en Jannie Sinnema

hun opstelling weer plaatsen in de Kruidhof te Buitenpost en staat Gerard Bergsma bij Staatsbosbeheer in Appelscha. In de komende maanden wordt duidelijk wat verder de precieze locaties zullen zijn. We zullen ervoor zorgen dat alle locaties tijdig op onze internetsite worden vermeld.

Zaterdag 5 oktober: bladmijnenexcursie

De precieze plaats en het begintijdstip moeten nog worden vastgesteld; dit zal tijdig worden bekendgemaakt op onze website.

Verslag determinatiedag 12 januari 2013 Jannie Sinnema

We begonnen in Hemrik na de koffie eerst met de vlinders op de foto's van Kees Smit op naam te brengen. Kees zet de nachtvlinders, die thuis bij de buitenlamp zitten, op de foto. Gerrit Tuinstra had een laptop met beamer meegenomen zodat de foto's op een muur konden worden geprojecteerd. Op deze manier konden de aanwezigen ook de foto's bekijken en proberen de nachtvlinders te determineren. Indien nodig werden de foto's van de macrovlinders vergeleken met de exemplaren op www.vlindernet.nl en op www.vlinderwerkgroepfriesland.nl/nachtvlinders, die ook de kenmerken beschrijven waarop je de vlinders goed kunt determineren. Bij de microvlinders werden de webpagina's www.kleinevlinders.nl en www.microlepidoptera.nl geraadpleegd.

Intussen waren Joop Kuchlein en Leo Bot druk bezig om de meegebrachte microvlinders van diverse leden op naam te brengen. Hein Boersma kwam even langs om te vertellen over zijn afgelopen reiservaring in Kameroen. Hans Bijl ging aan de slag om namen op te zoeken van enkele van zijn Afrikaanse pijlstaarten in de boeken en de collectie hier in Hemrik.

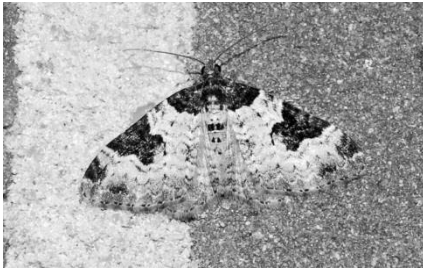

Witte Tijger (*Spilosoma lubricipeda*)
f. godarti (foto: Abel Jagersma)

Na de soep met broodjes waren de foto's van Abel en Francisca Jagersma aan de beurt. Hier was een bijzondere foto te zien van een Witte Tijger (*Spilosoma lubricipeda*) uit de volkstuincomplex Tuinwijk in Groningen. Op internet vonden we een dergelijke foto bij www.UKmoths.org.uk/show.php?id=3703. In het Achtste supplement van de Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera van B.J.Lempke (1961) wordt deze kleurvarieteit *f. godarti* genoemd: op de voorvleugels zijn lange zwarte strepen langs de aderen, van de wortel tot de

postdiscale vlekkenrij, zodat alleen de vlekjes voor de achterrand nog afzonderlijk blijven staan. Lempke meldt zeer zeldzaam. Abel had twee exemplaren in de volkstuin gezien.

De middag ging snel voorbij, zodat we helaas te weinig tijd hadden om alle foto's van Anneke van der Veen te bekijken. Opvallend waren de foto's (zie blzd. 18) van de zeldzame Esdoorndwergspanner (*Eupithecia inturbata*). Op 13 mei 2009 was deze dwergspanner voor het eerst in Friesland door Gerrit Tuinstra waargenomen. Anneke heeft de foto's genomen bij haar huis in Opende, dus net over de grens in de provincie Groningen! Ook toonde ze een aparte kijk op een foto van een zwartbandspanner (*Xanthorhoe fluctuata*) waar je op het borststuk het hoofd van Elvis Presley kunt herkennen!

De Sleedoornpage in Wolvega   Siep Sinnema

Op 21 januari had ik een journalist van de Leeuwarder Courant, Wieberen Elverdink, uitgenodigd om aanwezig te zijn in Wolvega, waar een aantal leden van de Vlinderwerkgroep Friesland naar de eitjes van de Sleedoornpage gingen zoeken. De journalist nam ook een fotograaf van de Leeuwarder Courant mee. Ook uitgenodigd was Sicco Sens van de Vlinderstichting uit Wageningen.

Maar toen ik die ochtend vroeg naar buiten keek, was de wereld wit, het sneeuwde en het was koud. De eitjes van de Sleedoornpage zijn minder dan 1mm groot en zitten in de oksels van de takken van de Sleedoorn. Gelukkig zijn die eitjes wit en steken dus af tegen de donkere takken van de Sleedoorn. Maar vandaag dus even niet.....

Ik had nog even de hoop dat het bij Wolvega beter zou zijn, maar mijn buurman, die met de auto via Wolvega moest rijden, meldde via de sms dat het daar ook een witte wereld was. Er zat dus niets anders op dan de expeditie uit te stellen naar een beter moment en dat werd vrijdag 1 februari. Die dag geen sneeuw, hogere temperaturen maar helaas 's middags steeds meer regen. Maar dat laatste mag geen probleem zijn. De journalist en de fotograaf van de Leeuwarder Courant kwamen naar Wolvega, Sicco Ens was er en de Vlinderwerkgroep Friesland was

vertegenwoordigd door Anneke van der Veen, Wiebe Poppe, Gerard Bergsma, Siep en Jannie Sinnema.

We begonnen bij de ijsbaan, waar een behoorlijke populatie van de Sleedoornpage zat. De afgelopen twee jaar hebben we hier 152 resp. 64 eitjes gevonden. Maar onze schrik was groot toen we de Sleedoornstruiken zochten: de hele buitenrand was over de volle lengte van de ijsbaan bij de grond afgesnoeid en afgemaaid, zodat alle eieren vernietigd waren. Gelukkig stonden er aan de binnenrand nog wat struiken, hoewel men ook deze binnenrand al voor een deel had verwijderd. We waren zeer teleurgesteld, omdat we duidelijke afspraken met een vertegenwoordiger van het ijsbaanbestuur hadden gemaakt. We zijn toch maar gaan zoeken en vonden ondanks alles nog 31 eitjes op de resterende struiken. Het zoeken werkte aanstekelijk, want ook de journalist was tenslotte niet meer te stoppen toen hij zelf een aantal eitjes vond. Een vertegenwoordiger van het ijsbaanbestuur was aanwezig om de hekken te openen en zorgde voor koffie in het ijsbaangebouw, een service die we zeer op prijs stelden gezien het steeds vochtiger wordende weer.

Na deze lunchpauze gingen Sicco, Wiebe, Siep en Jannie nog verder met zoeken op de boomwal bij de sportvelden in Wolvega. Daar vonden we vorig jaar 47 eitjes en na een uurtje zoeken kwamen we nu op een aantal van 33. Dit kleinere aantal heeft ook te maken met de omstandigheden, vorig jaar waren de sloten bevroren en konden we vanaf het ijs de struiken afzoeken, dat lukte nu niet en dus zullen we de eitjes op de slootkant gemist hebben. Tenslotte hebben we nog de plaats bezocht in de nieuwbouwwijk in Wolvega-zuid, waar we enkele jaren geleden de eerste eitjes vonden. Hier was de gehele strook met Sleedoornstruiken met wortel en al verwijderd, dus die zoektocht leverde geen resultaat meer op.

Uit bovenstaande verslag blijkt wel, hoe lastig het is om een populatie in

Friesland te behouden. Onbekendheid en misverstanden zorgen ervoor, dat de biotoop van het ene op het andere jaar totaal kan zijn verdwenen en daarmee ook de overlevingskans van de Sleedoornpage. Dat geldt natuurlijk voor heel Nederland: er zijn slechts 9 plekken bekend in Nederland waar zich een populatie bevindt en het aantal eitjes wat op die plekken wordt geteld bedraagt soms minder dan 10.

In de Leeuwarder Courant verscheen de volgende dag een groot artikel met een beschrijving van de speurtocht bij de ijsbaan, vergezeld van een foto. In het artikel kwam ook duidelijk de kwetsbaarheid van de soort ter sprake en werd ook de kaalslag rond de ijsbaan genoemd.

Om de populatie bij de ijsbaan in Wolvega

Mimicry van Bates

(zie blz 6 t/m 9)

Boven: *Limenitis archippus* bootst de oneetbare Monarchvlinder *Danaus plexippus* na.

Hiernaast: vrouwtjes van *Papilio dardanus* bootsen oneetbare soorten van de geslachten *Danaus* en *Amauris* na. Links het mannetje.

Onder: het Witje *Dismorphia Amphiona* bootst de oneetbare *Heliconius ismenius* na.

Mimicry van Bates

Foto's op deze pagina: Siep Sinnema

Macroglossum stellatarum (kolibrievlinder) Foto: Judith Bouma (zie blz 5)

Calyptra thalictri foto's Siep Sinnema (zie blz 4)

Eupithecia inturbata
esdoorndwergspanner
Foto: Anneke van der Veen
(zie blz 15)

Cossus cossus
wilgenhoutrups

Leucoma salicis satijnvlinder

Caridrina clavipalpis huisuil

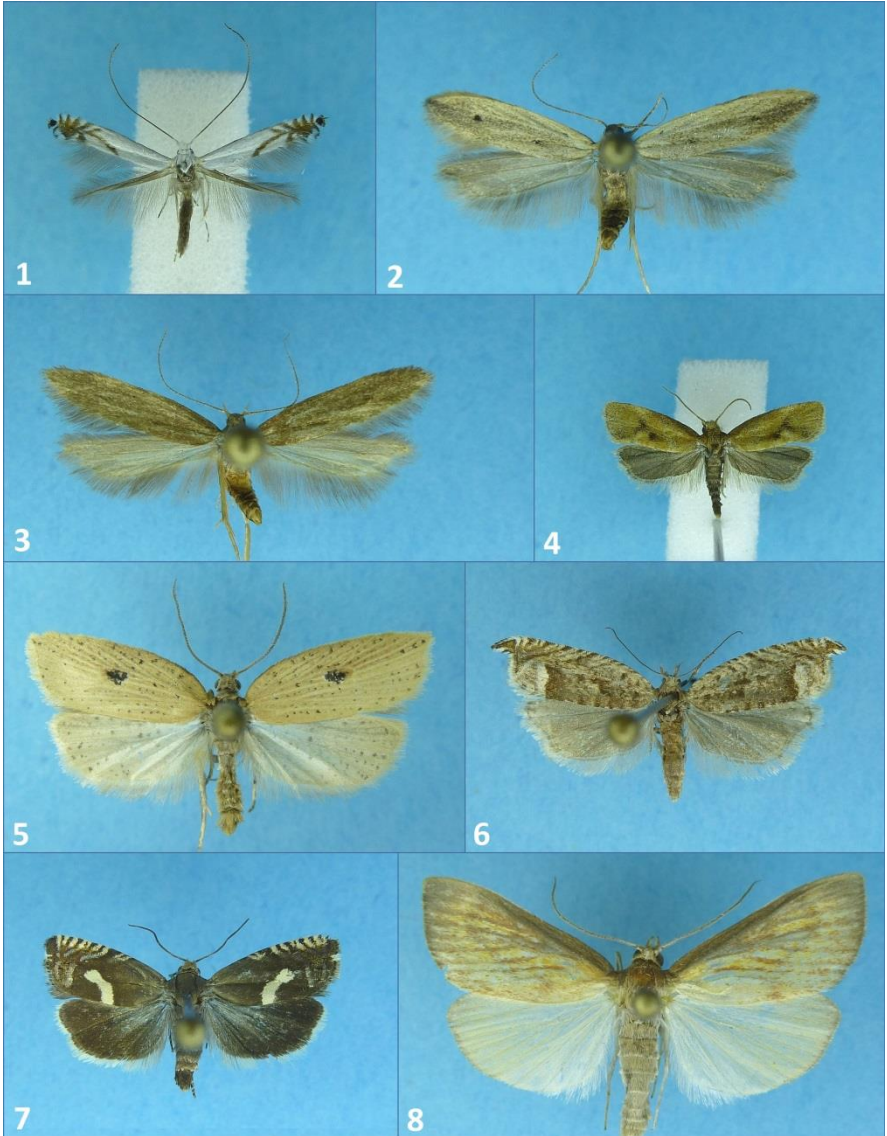

Antispila metallella

Archips crataegana

Foto's op deze pagina : Andy Saunders; zie blzd. 25

1: *Lyonetia prunifoliella*; 2: *Monochroa divisella*;
 3: *Monochroa lutulentella*; 4: *Gynnidomorpha vectisana*;
 5: *Acleris lorquiniana*; 6: *Ancylis tineana*;
 7: *Cydia orobana*; 8: *Nascia ciliaris*

Foto's op deze pagina: Gerrit Tuinstra; zie blzd. 21 t/m 25
nog te redden hebben we contact gezocht met AOC terra in Wolvega, waarvan de leerlingen een deel van het snoeiwerk verrichten, terwijl de voorzitter van de ijsbaan naar aanleiding van het artikel in de Leeuwarder Courant contact met ons zocht. Hij betreurde de gang van zaken en er was sprake geweest van miscommunicatie bij het snoeiwerk. Hij zegde toe om, voorafgaande aan de volgende snoeibeurt, te zorgen voor overleg met de Vlinderwerkgroep, het AOC-Terra in Wolvega en het ijsbaanbestuur. Wanneer men de Sleedoornstruiken aan de binnenrand van de ijsbaan de komende jaren ongemoeid laat, zullen de struiken aan de buitenrand de kans hebben om weer opschieters voort te brengen en na twee jaar kan de vlinder daar weer eitjes afzetten. Op die manier moet het mogelijk zijn ervoor te zorgen, dat de populatie zich hier kan handhaven. We blijven de populatie volgen, dus wie volgend jaar wil helpen zoeken is van harte welkom, we zullen de datum (waarschijnlijk januari 2013) tijdig op onze internetsite aankondigen.

Bijzondere micro's Gerrit Tuinstra

In dit artikeltje beschrijf ik in het kort een aantal soorten micro-nachtvlinders, die ik waargenomen heb in 2011 en 2012. De meeste waarnemingen zijn uit de provincie Friesland, een aantal is waargenomen in het Lauwersmeergebied. Diverse soorten waren al bekend van Friesland en/of Groningen, een aantal is nieuw voor de provincie Friesland of anderzijds een interessante waarneming voor onze provincie of zelfs heel Nederland.

Ectoedemia lousella – nieuw voor Friesland

Er zijn verschillende soorten micro-nachtvlinders die afhankelijk zijn van esdoornsoorten (*Acer* spp.), als voedselplant voor de rupsen. Het gaat o.a. om verschillende soorten mineerders, bv. een paar Phyllonorycter- en Stigmella-soorten die resp. vouw- en gangmijnen maken in de bladeren. Daarnaast zijn er ook een paar soorten die mineren in de vruchten, de welbekende “vleugeltjes of helikoptertjes” van de esdoorn. Een van die soorten is *Ectoedemia lousella*, waarvan de rupsen mineren in de vruchten van Spaanse aak (*Acer campestre*). Pas in 2002 is deze soort voor het eerst in Nederland waargenomen. Daarna heeft de vlinder zich in rap tempo weten uit te breiden, tot over heel Nederland. In de omgeving van Rotterdam is een cluster van waarnemingen te zien (zie de websites kleinevlinders.nl en microlepidoptera.nl), maar waarschijnlijk gaat het om een waarnemerseffect, waarbij bepaalde personen goed hun best gedaan hebben om de soort te vinden. De mijnen van dit erg kleine vlindertje zijn op zich goed te vinden op de Spaanse aak-vruchten en de vlinder komt mogelijk op veel meer plekken voor dan nu bekend is. Zoeken naar de mijnen dus!

Op 5 juni 2011 ving ik een exemplaar van *E. louisella* die opgejaagd werd uit een Spaanse aak-struik. Op hetzelfde moment werden ook mijnen gevonden, op vruchten in dezelfde struik. In hetzelfde jaar werd de soort ook aangetroffen nabij Leeuwarden (bron: waarneming.nl).

Lyonetia prunifoliella – nieuw voor Friesland

Een tweede soort die nog maar vrij recent voor het eerst in Nederland waargenomen werd (in 2003), is *Lyonetia prunifoliella*. Het is een prachtig vlindertje met een spanwijdte van pak 'm beet één centimeter en het “broertje” van *L. clerckella*, een veel algemenere soort die gemakkelijk als mijn te vinden is op allerlei soorten loofbomen. De belangrijkste voedselplant van *L. prunifoliella* is sleedoorn, maar ook kwee en mispel zijn bekend. Ook deze soort heeft zich in een periode van zo'n 10 jaar door geheel Nederland weten te verspreiden.

Op 5 juni 2011 werd het eerste Friese exemplaar waargenomen. Ik ving het exemplaar nadat het opgejaagd werd uit een struik waarvan mij de soort nog niet duidelijk is, maar mogelijk een mispel. Kort daarna ving ik te Oosterwolde een exemplaar, deze werd opgejaagd uit een grote sleedoornstruik.

Monochroa divisella

In tegenstelling tot de vorige twee soorten is *M. divisella* al lang geleden in Friesland waargenomen. Dat was in 1897 (!), toen Ter Haar rupsen uitkweekte van een micro-nachtvlinder die hij vond op gele lis, te Warga. In 1905 vond hij de rupsen opnieuw, nu bij Garijp en het Noord Drentse Eelde. Ook hiervan werden de vlinders uitgekweekt.

Het bijzondere verhaal van de vondst van deze vlinder door Ter Haar is vrij uitgebreid beschreven in De Vlinders van Friesland, door Lempke. Het waren de eerste vondsten van de soort in Nederland. Bijzonder was ook dat Ter Haar vermoedde met een andere soort te maken te hebben, nl. *Monochroa palustrella*. De determinatie werd pas later correct gedaan door Snellen.

Na deze eerste vondsten werd de soort lange tijd niet in Nederland waargenomen. Pas in 1946 en 1947 werd *M. divisella* opnieuw gevonden, in Kortenhoef en Hollandse rading. Ook daarna duurde het weer een tijd, want pas in 1992 werd opnieuw een exemplaar gezien, in Botshol.

Zoals eerder vermeld is gele lis (*Iris pseudacoris*) de voedselplant van *M. divisella*. En daarmee is de vlinder met name in vochtige gebieden te verwachten. De vindplaats Lindevallei (Steggerda) past daar natuurlijk goed bij. Op 1 juli 2009 ving ik al een exemplaar op licht in dit gebied en in het afgelopen seizoen (30 juni 2012) werd opnieuw een exemplaar op licht gevangen, op vrijwel dezelfde plek.

Het vermoeden was dat *M. divisella* in Nederland uitgestorven was, maar de soort blijkt gelukkig toch nog een populatie te hebben.

Monochroa lutulentella

Een wat minder zeldzame maar ook beslist niet algemene Monochroa-soort is *M. lutulentella*. Net als de vorige komt ook deze soort voor in vochtiger gebieden, waar moerasspirea (*Filipendula ulmaria*) aanwezig is, de voedselplant van de rups. De meeste waarnemingen van deze vlinder komen uit het midden van Nederland en dan met name de oostelijke helft.

Op 30 juni 2012 werden twee exemplaren op licht gevangen, eveneens in de Lindevallei te Steggerda. Opvallend is dat er ook al waarnemingen uit 1961, 1991 en 2006 waren, van hetzelfde gebied.

Glyphipterix schoenicolella

Een prachtig – maar erg klein – vlindertje is *G. schoenicolella*. De vlinder is afhankelijk van knopbies (*Schoenus nigricans*). Zowel de vlinder als de voedselplant komen vrijwel uitsluitend voor langs de kust, bv. in vochtige duinvalleien. Vindplaatsen liggen in de Hollandse duinen, alsmede op de waddeneilanden, bv. Schiermonnikoog, het eiland dat het dichtst bij de vindplaats in het Lauwersmeer ligt, waar zo'n 20 exemplaren werden waargenomen op 14 augustus 2012. De vlinders zaten op en vlogen rond de voedselplant die hier groeit in een vochtig grasland waar bv. ook parnassia en verschillende soorten orchideeën groeien. *G. schoenicolella* was nog niet bekend van het Friese of Groninger vaste land.

Gynnidomorpha vectisana

Net als de vorige soort, die waargenomen werd in het Lauwersmeergebied, werd hier ook de kleine bladroller *Gynnidomorpha vectisana* waargenomen. Niet op dezelfde plek, maar in het Zoute kwelgebied, langs de waddendijk. Het is een gebied met een zoute vegetatie. Op 31 juli 2011 joeg ik een aantal exemplaren van deze vlinder op uit een pol waarvan ik vermoedde dat het om een weegbree-soort ging. Het was eigenlijk de enige pol die in het hele gebied stond. Op 15 juni 2012 werden uit dezelfde pol opnieuw een aantal exemplaren opgejaagd. Later bleek overigens dat het geen weebree was maar een pol moeraszoutgras (*Triglochin palustre*), een van de (bekende) voedselplanten van *G. vectisana*.

Acleris lorquiniana

Nog een bijzondere waarneming uit de Lindevallei, en van dezelfde datum als de eerder genoemde Monochroa-soorten (30 juni 2012), is die van *Acleris lorquiniana*. Er werd een exemplaar op licht gevangen.

Soorten van het genus *Acleris* zijn over het algemeen behoorlijk lastig te determineren, maar *A. lorquiniana* is juist eenvoudig te herkennen. De rupsen leven op grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*).

De waarnemingen van *A. lorquiniana* in Nederland zijn behoorlijk schaars en over het algemeen vrij oud. In het gegevensbestand Noctua en de database van de

Stichting Tinea bevinden zich nog geen tien waarnemingen, uit de jaren 1900 t/m 1992 (Muiderberg, Kortenhoef, Wolvega, Nijetrijne, Diepenveen, Zaandam en de Weerribben).

In 2011 werd een exemplaar gevangen in het Oostzanerveld te Zaanstad. In 2012 werd steeds één exemplaar gevangen te Kockengen en Mook (bron: waarneming.nl).

Ancylis tineana

De meeste soorten van het genus *Ancylis* zijn goed te herkennen aan de uitstekende punt van de voorvleugel. Een aantal *Ancylis*-soorten is vrij algemeen en ook gemakkelijk te vinden, maar dit geldt niet voor de veel zeldzamere *A. tineana*, hoewel de vlinder verspreid over Nederland waargenomen is. De meeste waarnemingen zijn van de oostelijke helft van het land.

In Friesland werd *A. tineana* in 1965 gezien, in het Wijnjeterper Schar bij Wijnjewoude, maar ook al in de 19^e eeuw bij Kuikhorne (bron: De Vlinders van Friesland).

Op 20 mei 2011 ving ik een drietal exemplaren van dit fraaie vlindertje op de Lippenhuisterheide, ten zuiden van Beetsterzwaag. Voedselplant die in aanmerking komt voor dit gebied (en er ook groeien) zijn berk (*Betula* spp.) en ratelpopulier (*Populus tremula*).

Cydia (Grapholita) discretana – nieuw voor Friesland

Beslist niet algemeen en verspreid in Nederland waargenomen, is de van hop (*Humulus lupulus*) afhankelijke *Cydia discretana*. Een prachtig bladrollertje met een witte vlek op de bovenzvleugels, zoals meer soorten van dit genus dat hebben. De vlinder was nog niet bekend uit Friesland, voor de vangst van drie exemplaren nabij Olterterp, in een bosrand met vrij veel hop, op 13 mei 2011.

Cydia (Grapholita) orobana – nieuw voor Friesland

Ook deze soort heeft de witte vlek, zoals genoemd bij de vorige soort. Rupsen van *C. orobana* leven op wikke- en lathyrus-soorten. Het is in heel Nederland een zeldzame soort, met vooral oude waarnemingen. Verreweg de meeste waarnemingen zijn gedaan op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden. Daarnaast is de vlinder verspreid op nog een aantal plekken gezien, in Limburg, zuidelijk Gelderland en zuidelijk Noord-Holland. De meest noordelijke waarneming – een vrij recente, in 2005 – is van de Wieringermeer (Noord-Holland). In Friesland was *C. orobana* niet eerder gezien, totdat er op 7 en 9 juli 2012 een drietal exemplaren werden opgejaagd uit een berm met veel vogelwikke (*Vicia cracca*), nabij Boelenslaan. Het zou kunnen zijn dat de vlinder het maaibeheer dat gevoerd wordt in deze berm overleeft doordat de vogelwikke vanuit de berm doorgroeit tot in de langs de berm staande heggen!

Nascia ciliialis – nieuw voor Friesland

Deze wat grotere micro, uit de familie *Pyralidae*, werd in de periode van 2002 t/m 2012 met name gezien in de omgeving van de Biesbosch. Daarvoor werd de vlinder uitsluitend gezien in Zeeland, Limburg en zuidelijk Zuid-Holland.

Vanaf 2009 zijn er diverse waarnemingen veel noordelijker in Nederland gedaan, in de provincies Utrecht en Noord-Holland, alsmede in Drenthe en Groningen en zelfs op Rottumeroog.

Op 9 mei ving ik op licht een exemplaar te Lauwersoog en op 2012 werd het eerste Friese exemplaar gevangen, op 30 juni, in de Lindevallei te Steggerda.

Gegevens met betrekking tot de verspreiding van de soorten genoemd in dit artikel zijn in hoofdzaak afkomstig van de landelijke databank Noctua (Werkgroep Vlinderfaunistiek/Vlinderstichting) en de database van de Stichting Tinea.

Het laatste nieuws uit St. Nicolaasga Andy Saunders

Helaas was 2012 een zeer slecht jaar voor mij, niet alleen met mijn gezondheid, maar ook door problemen thuis en in Engeland. Toch slaagde ik erin om een paar keer mijn 400W HPL lamp te gebruiken in mijn achtertuin. Hieronder zijn een aantal leuke waarnemingen te zien van het afgelopen jaar.

Macro's

Caridrina clavipalpis (huisuil) Foto: zie blzd. 19.

Tussen de jaren 2002 en 2004 heb ik in totaal 24 exemplaren van de huisuil gevangen en daarna helaas geen enkele meer. Op 3 juni 2012 ving ik weer een Huisuil in mijn vlinderval.

Leucoma salicis (satijnvlinder) Foto: zie blzd. 19.

Leucoma salicis is een nieuwe macrovlinder voor St.Nicolaasga, ik heb de vlinder gevangen op 23 juni 2012 met een 400W HPL lamp in mijn eigen tuin.

Pyrrhia umbra (oranje o-vlinder)

Op dezelfde avond (23 juni 2012) heb ik een *Pyrrhia umbra* (oranje o-vlinder) gevangen, dit was de eerste vangst sinds 2000 hier in St.Nicolaasga.

Cossus cossus (wilgenhoutrups) Foto: zie blzd. 19

Cossus cossus is een grote vlinder van de Cossidae familie. Ik had in Heerenveen een keer de rups gevonden, maar ik had nog nooit deze vlinder in Friesland gezien. Op 26 juli heb ik met de 400W HPL lamp deze vlinder in mijn eigen tuin gevangen.

Micro's

In 2012 heb ik ook een aantal nieuwe micro's gevangen in St.Nicolaasga:

Heliozelidae: *Antispila metallella*   Foto: zie blzd. 19

Tineidae: *Niditinea fuscella*

Gracillariidae: *Parornix betulae*
                              Caloptilia betulicola

Glyphipterigidae: *Acrolepiopsis assectella*

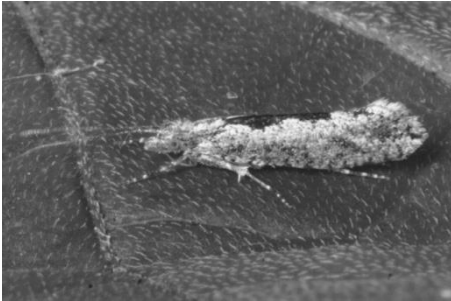
Ypsolophidae: *Ypsolopha vittella*

Coleophoridae: *Coleophora flavipennella*

Tortricidae: *Hedya pruniana*

Hedya salicella

Archips crataegana   Foto: zie blzd. 19

Ypsolopha vittella

Foto: Andy Saunders

Leeuwarder Bos 141 soorten rijker   Peter Koomen

De weersvoorspellingen waren desastreus. In de weken vóór het weekend 23/24 juni 2012 hielden we nauwlettend alle buienplanners en regenpluimen in de gaten. Ze wezen maar op één ding: héél véél regen. Dat konden we dat weekend niet gebruiken, want vanuit het Natuurmuseum Fryslân was toen een soortenweekend gepland in het Leeuwarder Bos. Geïnspireerd door de landelijke 1000-soortendagen en andere 'bioblitzen' wilden we eens proberen zo veel mogelijk specialisten naar het bos te lokken om bij te dragen aan een soort van nulmeting: wat komt er nu, 20 jaar na aanplant, voor in het Leeuwarder Bos. Als je eenmaal zo'n lijst hebt, kun je kijken of er in de toekomst veranderingen optreden. De gemeente Leeuwarden doet haar best om via allerlei kleine ingrepen het bos natuurlijker te maken, maar levert dat ook iets op? Eigenlijk zou je daar een gedegen monitorprogramma voor op moeten zetten, maar daar heeft gemeente noch museum geld of mankracht voor. Wat wel kan: zoveel mogelijk gegevens bij elkaar sprokkelen en kijken of daar in de loop der jaren een trend in te ontdekken

is. Het museum wil daar ook graag kinderen bij betrekken. Een veldje achter in het bos is gebombardeerd tot ‘buitenlokaal’. Kinderen kunnen hier vanaf het museum komen via een praamvaart. In het bos doen ze heus onderzoek naar flora en fauna. De gegevens daarvan worden gepubliceerd op waarneming.nl.

Het uitvoeren van de nul-meting was in 2012 in handen van Jeroen Breidenbach, stagiair van hogeschool Van Hall Larenstein. Hij wist heel wat mensen/natuurwerkgroepen te mobiliseren en gegevens te ontfutselen. Hij droeg ook zelf een aanzienlijk steentje bij door regelmatig naar vogels, nachtvlinders en andere insecten te kijken. Hij wist zelfs een keer de voorpagina van de Leeuwader Courant te halen. Hij legde een basiscollectie aan van zo’n 800 exemplaren. Beestjes met meer dan zes pootjes werden door ondergetekende gedetermineerd. Apotheose van deze verzamelinspanningen had hét soortenweekend van 23/24 juni 2012 moeten worden. De soortenteller stond vlak daarvoor op zo’n 663 soorten. Zou het lukken om in dat weekend over de 1000 heen te komen? NEV-noord, Vlinderwerkgroep (Janny en Siep Sinnema), Paddenstoelenwerkgroep, Schelpenwerkgroep, IVN-plantenmensen, vogelaars en zoogdieraars waren gecontracteerd.

Foto: Jeroen Breidenbach

Een grote boerenschuur was geregeld, excursies en ander publieksactiviteiten waren gepland, vrijwilligers waren beschikbaar om allerlei zaken in goede banen te leiden, er was een veilige plaats voor een malaiseval, en er was toestemming voor lichtvallen. En toen dreigde het dus alleen maar te gaan regenen. In allerijl werden nog een paar binnenactiviteiten geregeld: een microscoop met projectiescherm waarmee vangsten bekeken konden worden, een dia-show van reeds gevonden biodiversiteit, en een tentoonstellinkje met opgezette vogels. Centraal stond een beeldscherm waarop live de soortenstand bijgehouden werd (voor iedereen toegankelijk:

http://waarneming.nl/1000_soortendag_leeuwarderbos.php).

Uiteindelijk bleek het weer mee te vallen. De zaterdag werd nog best een aardige dag, hoewel vrij koud en winderig. Er konden een aantal publieksexcursies (beestjes, paddenstoelen, planten, vogels) worden gehouden. Het soortenaantal steeg gestaag. 's Avonds konden de medewerkers zelfs in de zon barbecueën. Daarna waren er nog een vleermuis- en een nachtvlinderexcursie, waar veel publiek op af kwam. De zondag viel volgens voorspelling in het water. De muizenexcursie (leggen van 's nachts uitgezette live-traps) trok maar twee bezoekers. Pas 's middags kwamen er nog een paar, tijdens een uurtje bijna-droogte. Intussen werd van de nood en deugd gemaakt: er werd zoveel mogelijk diversiteit uit een naburige sloot gevist en het interieur van de schuur werd grondig op spinnen geïnspecteerd. Binnenstromende gegevens van zaterdagvangers werden verwerkt. Uiteindelijk bleef de teller op 804 soorten hangen. Toch weer 141 soorten erbij! Het totaal aantal hadden we graag in de vorm van een 'soortencheque' willen aanbieden aan de Leeuwardse wethoudster van biodiversiteit, maar die was door het slechte weer helemaal in war geraakt, had zich bij de open haard genesteld en was het soortenweekend helemaal vergeten.....

Foto: Jeroen Breidenbach

Tijdens het weekend werden de volgende soorten geleedpotigen waargenomen:

Libellen (3 soorten)

1. Platbuik (larve)	<i>Libellula depressa</i>
2. Azuurwaterjuffer	<i>Coenagrion puella</i>
3. Lantaarntje	<i>Ischnura elegans</i>

Haften (1 soort)

1.	<i>Caenis robusta</i> (larve)

Wantsen (4 soorten)

1. Gewoon Bootsmannetje	<i>Notonecta glauca</i>
2. Poelschaatsenrijder	<i>Gerris lacustris</i>
3. Groene Stinkwants	<i>Palomena prasina</i>
4. Gestreepte Eikenblindwants	<i>Rhodomiris striatellus</i>

Dagvlinders (4 soorten)

1. Klein geaderd witje
2. Kleine vos
3. Bont zandoogje (rups)
4. Atalanta

Pieris napi
Aglais urticae
Pararge aegeria
Vanessa atalanta

Nachtvlinders incl. micro's (74 soorten)

1. Essenmot
2. Hopwortelboorder
3. Gewoon kroeskopje
4. Wilgensteltnot (mijn)
5. Eenstipslakkenspoormot
6. Wilgenstippelmot (rups)
7. Meidoornstippelmot (rups)
8. Hoornaarvlinder
9. Gestippelde houtvlinder
10. Spikkelbladroller
11. Zwartepopulierenbladroller
12. Bramenbladroller
13. Kersenbladroller
14. Zilvervlekkbladroller
15. Groene eikenbladroller
16. Brandnetelmot
17. Bonte brandnetelmot
18. Kroosvlindertje
19. Gewone grasmot
20. Liesgrassnuitmot
21. Waterleliemot
22. Lichte granietmot
23. Krabbenscheermot
24. Witvlekkruidenmot
25. Groot avondrood
26. Ligusterpijlstaart
27. Vuursteenvlinder
28. Orvlinder
29. Peper-en-zoutvlinder
30. Bruine grijsbandspanner
31. Witte grijsbandspanner
32. Gestreepte goudspanner
33. Kleine groenbandspanner
34. Schimmelspanner
35. Gewone spikkelspanner
36. Grijze dwergspanner

Prays fraxinella
Hepialus humuli
Nemapogon cloacella
Caloptilia stigmatella
Phyllocnistis unipunctella
Yponomeuta rorrella
Yponomeuta padella
Sesia apiformis
Zeuzera pyrina
Cnephasia incertana
Gypsonoma oppressana
Notocelia uddmanniana
Pandemis cerasana
Pseudargyrotoza conwagana
Tortrix viridana
Anthophila fabriciana
Anania hortulata
Cataclysta lemnata
Chrysoteuchia culmella
Donacaula forficella
Elophila nymphaeata
Eudonia lacustrata
Paraponyx stratiotata
Udea olivalis
Deilephila elpenor
Sphinx ligustri
Habrosyne pyritoides
Tethea or
Biston betularia
Cabera exanthemata
Cabera pusaria
Camptogramma bilineata
Colostygia pectinataria
Dysstroma truncata
Ectropis crepuscularia
Eupithecia subfuscata

37. Ringspikkelspanner	<i>Hypomecis punctinalis</i>
38. Gerande spanner	<i>Lomaspilis marginata</i>
39. Bosbesbruintje	<i>Macaria brunneata</i>
40. Hagendoornvlinder	<i>Opisthograptis luteolata</i>
41. Groene dwergspanner	<i>Pasiphila rectangulata</i>
42. Taxusspikkelspanner	<i>Peribatodes rhomboidaria</i>
43. Geogde bandspanner	<i>Xanthorhoe montanata</i>
44. Snuitvlinder	<i>Pterostoma palpina</i>
45. Gewone worteluil	<i>Agrotis exclamationis</i>
46. Variabele grasuil	<i>Apamea crenata</i>
47. Graswortelvlinder	<i>Apamea monoglypha</i>
48. Variabele grasuil	<i>Apamea crenata</i>
49. Gamma-uil	<i>Autographa gamma</i>
50. Houtspaander	<i>Axylia putris</i>
51. Grauwe monnik	<i>Cucullia umbratica</i>
52. Koperuil	<i>Diachrysia chrysitis</i>
53. Levervlek	<i>Euplexia lucipara</i>
54. Gewone stofuil	<i>Hoplodrina octogenaria</i>
55. Bruine snuituil	<i>Hypena proboscidalis</i>
56. Moerasgrasuil	<i>Lateroligia ophiogramma</i>
57. Stompvleugelgrasuil	<i>Mythimna impura</i>
58. Huismoeder	<i>Noctua pronuba</i>
59. Haarbos	<i>Ochroleura plecta</i>
60. Oranjegeel halmuiltje	<i>Oligia fasciuncula</i>
61. Donker halmuiltje	<i>Oligia latruncula</i>
62. Tweestreepvoorjaarsuil (rups)	<i>Orthosia cerasi</i>
63. Agaatvlinder	<i>Phlogophora meticulosa</i>
64. Donkere marmeruil	<i>Protodeltote pygarga</i>
65. Stro-uiltje	<i>Rivula sericealis</i>
66. Roesje (rups)	<i>Scoliopteryx libatrix</i>
67. Meldevlinder	<i>Trachea atriplicis</i>
68. Driehoekuil	<i>Xestia triangulum</i>
69. Zwarte-c-uil	<i>Xestia c-nigrum</i>
70. Grote beer (rups)	<i>Arctia caja</i>
71. Zwart beertje	<i>Atolmis rubricollis</i>
72. Satijnvlinder	<i>Leucoma salicis</i>
73. Witte tijger	<i>Spilosoma lubricipeda</i>
74. Gele tijger	<i>Spilosoma lutea</i>

Vliesvleugeligen (5 soorten)

1. Blaasgalbladwesp (gal)	<i>Pontania proxima</i>
2. Knoppergal (gal)	<i>Andricus quercuscalicis</i>
3. Moseikelgalwesp (gal)	<i>Callirhytis erythrocephala</i>

4. Aardhommel
5. Steenhommel

Bombus terrestris
Bombus lapidarius

Schorpioenvliegen (1 soort)

1. Gewone Schorpioenvlieg

Panorpa communis

Tweevleugeligen (33 soorten)

1. Diksprietregendaas
- 2.
3. Lijkenvlieg
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
10. Herfstvlieg
- 11.
- 12.
- 13.
- 14.
- 15.
- 16.
17. Spekvlieg
18. Gewone Snipvlieg
- 19.
20. Gewoon Weidegitje
21. Snorzweefvlieg
22. Bosbijnvlieg
23. Kustbijnvlieg
24. Blinde Bij
25. Gewone Pendelvlieg
26. Citroenpendelvlieg
27. Gewone Driehoekzweefvlieg
28. Micaplatvoetje
29. Kleine Bandzweefvlieg
30. Bessenbandzweefvlieg
31. Witte Reus
32. Gewone Rode Bladloper
33. Runderdaas

Haematopota crassicornis
Calliphora vomitoria
Cynomya mortuorum
Eudasyphora cyanella
Hebecnema umbratica
Helina depuncta
Hydrotaea dentipes
Limnophora triangula
Morellia hortorum
Musca autumnalis
Muscina levida
Mydaea corni
Mydaea urbana
Myospila meditabunda
Phaonia tuguriorum
Polietes domitor
Polietes lardaria
Rhagio scolopaceus
Microchrysa polita
Cheilosia albitarsis
Episyrphus balteatus
Eristalis horticola
Eristalis abusiva
Eristalis tenax
Helophilus pendulus
Helophilus trivittatus
Melanostoma mellinum
Platycheirus albimanus
Syrphus vitripennis
Syrphus ribesii
Volucella pellucens
Xylota segnis
Tabanus bovinus

Kevers (10 soorten)

1. Kleine Wespenbok
- 2.
3. Negentienpuntlieveheersbeestje

Clytus arietis
Donacia semicupreal
Anisosticta novemdecimpunctata

- 4.
5. Gewone Geelrand
6. Grote Spinnende Watertor
7. Zwartpootsoldaatje
8. Kleine Rode Weekschild
9. Groen Zuringhaantje
10. Slootschrijvertje

Hypera diversipunctata
Dytiscus marginalis
Hydrophilus piceus
Cantharis fusca
Rhagonycha fulva
Gastrophysa viridula
Gyrinus substriatus

Spinachtigen (12 soorten)

2. Waterspin
3. Huisweertje
4. Kielpalwever
5. Stalmuursluiper
6. Storingsdwergspin
7. Aeronautje
8. Zomerwielwebspin
9. Gewone Strekspin
10. Donkere Strekspin
11. Rode hooiwagen
12. Schapenteek

Argyroneta aquatica
Lepthyphantes leprosus
Megalepthyphantes nebulosus
Scotophaeus blackwalli
Erigone atra
Erigone dentipalpis
Metellina mengei
Tetragnatha extensa
Tetragnatha nigrata
Opilio canestrinii
Ixodes ricinus

Kreeftachtigen (1 soort)

1. Gewone Zoetwaterpissebed

Asellus aquaticus

Dit zijn er al meer dan 141, maar dat komt doordat er nog soorten aan de lijst zijn toegevoegd die wel tijdens het weekend gevangen waren, maar pas later gedetermineerd. Totaal bezochten zo'n 180 mensen als publiek het soortenweekend. Alles bij elkaar toch een klein succesje, gezien de omstandigheden. Het natuurmuseum is dan ook van plan dit jaar iets soortgelijks te doen, waarschijnlijk in het weekend 15/16 juni. Inmiddels zijn we al over de 1000 soorten heen, maar er is vast nog veel meer.

Ligusterpijlstaart *Sphinx ligustri*
 in het Leeuwarder Bos
 Foto: Jeroen Breidenbach

Natuurwerkgroepen (zoals de Vlinderwerkgroep Friesland) kunnen op verschillende manieren helpen:

- gegevens van het Leeuwarderbos uit eigen collecties/bestanden invoeren op waarneming.nl;
- gegevens verzamelen door ook eens naar het Leeuwarder Bos te gaan (als daar iets opzichtigs voor moet gebeuren, graag eerst contact opnemen);
- meedoen met het inventarisatieweekend dat gepland is op 15/16 juni;
- suggesties doen voor inventarisatiemethoden die voor kinderen geschikt zijn.

Voor al deze zaken kan contact worden opgenomen met Peter Koomen (pkoomen@natuurmuseumfryslan.nl, tel. 058-23322 45 b.g.g. 44) of stagiaires Lieke Kragt of Róbin Zaat (liekekr8@hotmail.com, robin.zaat@wur.nl). (Alvast) bedankt voor iedere vorm van medewerking, vorig jaar of in de toekomst. We zullen nog wel een keer helpen herinneren!

Recensie van het nieuwe boek “Nachtvlinders belicht – dynamisch, belangrijk, bedreigd” Gerard Bergsma

Tijdens de Landelijke Dag van de Vlinderstichting in Wageningen (2 maart) vond de presentatie plaats van het boek “Nachtvlinders belicht”. De auteurs van het boek zijn Willem Ellis, Dick en Mathilde Groenendijk, Ties Huigens, Maurice Jansen, Jippe van der Meulen, Erik van Nieukerken en Rob de Vos.

Het boek bevat een achttal hoofdstukken en telt 164 bladzijden. Er is een voorwoord van de bekende schrijver en cabaretier Hans Dorrestijn.

De inleiding: ‘Nachtvlinders zijn prachtige insecten met een intrigerende leefwijze en een grote ecologische betekenis. Daarom verdienen ze een plaats in het Nederlandse natuurbeleid en dienen ze effectief te worden beschermd’. Dit is de boodschap die de Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF) met dit boek willen uitdragen.

De aanleiding om dit boek te schrijven is een Engelse brochure uit 2006 met als titel ‘*The state of Britain’s larger moths*’. De brochure verscheen na onderzoek aan nachtvlinders over een periode van 35 jaar en toonde aan, dat twee derde van de soorten in Groot-Brittannië een neerwaartse trend

laat zien. In Nederland is de laatste jaren steeds meer aandacht voor nachtvlinders en is de

kennis erover in belangrijke mate toegenomen. Bovendien is in Nederland eveneens sprake van een aanzienlijke achteruitgang van nachtvlinders. De omvangrijke database met meer dan 3,5 miljoen waarnemingen, maakt het nu mogelijk om wetenschappelijk verantwoorde uitspraken te doen over de stand van zaken met betrekking tot de Nederlandse nachtvlinders in het begin van de 21^e eeuw.

Het doel van "*Nachtvlinders belicht*" is om de toegenomen kennis van nachtvlinders (zowel de grote als de kleine soorten) in Nederland onder de publieke aandacht te brengen en daarmee een lans te breken voor deze bijzondere insectengroep.

In hoofdstuk 1 wordt beschreven welke plaats nachtvlinders innemen in de insectenwereld en hoe de aandacht ervoor in Nederland de laatste jaren duidelijk is toegenomen. Vooral de publicatie in 2006 van de Veldgids Nachtvlinders met alle in Nederland en België voorkomende (grote) soorten voorzag in een enorme behoefte. Dit blijkt ook via de populaire waarnemingsites (Waarneming.nl en Telmee.nl) die steeds meer gegevens van nachtvlinders te verwerken krijgen. De opgedane kennis over de verspreiding en trends van soorten nachtvlinders wordt in de vorm van verspreidingskaartjes en trenddiagrammen gepubliceerd op de in 2008 geheel vernieuwde en verbeterde website Vlindernet.nl inclusief een uitgebreide fotodatabase met behulp waarvan (de grote soorten) nachtvlinders kunnen worden gedetermineerd. Voor de kleine soorten nachtvlinders (de micro's) is er sinds 2008 de website Microlepidoptera.nl. Helaas wordt er in het boek geen verwijzing gegeven naar de site van Stichting Tinea - Kleine Vlinders, eveneens over micronachtvlinders.

Nachtvlinderliefhebbers organiseren zich steeds meer in groepsverband om meer kennis te verzamelen en om tijdens lichtvangsten nachtvlinders te inventariseren. Vanaf 2005 wordt jaarlijks de Nationale Nachtvlinder Nacht gehouden onder auspiciën van de Vlinderstichting. Door het hele land worden dan lichtexcursies gehouden om mensen op een spannende manier kennis te laten maken met nachtvlinders.

In het eerste hoofdstuk wordt tevens ingegaan op de onderwerpen 'Beeldvorming' en 'Wat nachtvlinders eigenlijk zijn'. Ook de 'Diversiteit en variatie', 'Nachtvlinders lokken' en 'Rupsen zoeken' komen aan de orde.

Hoofdstuk 2 gaat over de betekenis en het belang van nachtvlinders in levensgemeenschappen. Welke relaties hebben zij met andere daarin voorkomende organismen en wat is de betekenis daarvan? Onderwerpen in dit hoofdstuk gaan over 'Aantallen nachtvlinders', 'Nachtvlinders als prooi', 'Belang van rupsen en andere stadia', 'Nachtvlinders als bestuiver'.

Hoofdstuk 3 gaat over nachtvlinderfaunistiek in Nederland. Faunistiek is de studie naar de talrijkheid in ruimte en tijd van diersoorten op landelijk en lokaal niveau, alsmede de veranderingen daarin. Er is informatie over de 'Database Noctua', de 'Validatie van gegevens', de 'Relatieve talrijkheid van soorten

nachtvlinders', 'Stippenkaarten (over waarnemingen)', 'Goed geïnventariseerde uurhokken', 'Aantal bekende soorten macronachtvlinders', 'Verdeling per landschapstype'.

Hoofdstuk 4 behandelt 'Nachtvlinderfauna in ruimte en tijd. Dankzij de enorme databank Noctua kan de dynamiek van de nachtvlinderfauna worden bestudeerd. Verandert bijvoorbeeld de samenstelling van de nachtvlinderfauna? Welke soorten gaan voor- of achteruit? Pas wanneer er een antwoord is op deze vragen kan worden nagedacht over bescherming. Er wordt in dit hoofdstuk ingegaan op 'Dynamiek', 'Nieuwkomers', 'Trekvlinders', 'Veranderingen in de tijd', 'Veranderingen in de samenstelling van de fauna', 'Fauna door de tijd heen', 'Effect van het klimaat', 'Areaalverschuiving als gevolg van klimaatverandering', 'Veranderingen in de vliegtijd', 'Veranderingen in aantal per landschapstype', 'De vooruitzichten', 'Relaties tussen de veranderingen en kenmerken van de soorten', 'Gewogen gemiddelde van een vlindervangst'.

Hoofdstuk 5 betreft de 'Voorstudie voor een Rode Lijst van de Nederlandse macronachtvlinders'. De Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF) hebben een lijst samengesteld, waarin voor alle Nederlandse macronachtvlinders hun bedreigingsstatus wordt weergegeven op basis van waarnemingen tot en met 2011. Deze inofficiële Rode Lijst is alvast opgenomen in dit hoofdstuk (bladzijde 71 e.v.) en wordt 'Voorlopige Rode Lijst Macronachtvlinders' genoemd.

Hoofdstuk 6 heeft als titel: 'Nachtvlinders en hun relatie tot de Nederlandse habitattypen'. Om meer inzicht te krijgen in de oorzaken van de achteruitgang van de nachtvlinders en om de juiste beheermaatregelen ter bescherming van de vlinderfauna te kunnen nemen, is kennis van het leefgebied van de soorten van groot belang. Die beschouwing over habitattypen volgt in dit hoofdstuk. Achtereenvolgens: 'Schorren', 'Kustduinen', 'Duinstruwelen', 'Binnenlandse stuifduinen', 'Zoetwaterhabitats', 'Vochtige heiden', 'Droge heiden', 'Jeneverbesstruwelen', 'Kalkgraslanden', 'Graslanden', 'Ruigten en zomen', 'Hoogvenen', 'Moerassen', Bossen'. Verder komen nog aan de orde: 'Naaldbossen', 'Agrarisch en stedelijk gebied'.

Hoodstuk 7 gaat over nachtvlinders in Nederlandse leefgebieden. Welk leefgebied heeft elke vlindersoort? Wat zijn de ecologische randvoorwaarden van specifieke soorten? Wat zijn de waardplanten? Aan welke nectarplanten geven nachtvlinders de voorkeur? Individuele soorten versus levensgemeenschappen van soorten. Inventarisatiemethoden. Verwerking van de gegevens. Op bladzijde 124 wordt een leefgebied nader bekeken en geïnterpreteerd.

In hoofdstuk 8 ('Nachtvlinders op de agenda') worden op grond van bestaande inzichten de mogelijke oorzaken van de geconstateerde achteruitgang bediscussieerd. Vanuit de beschreven trends en ontwikkelingen worden de kansen en risico's voor de toekomst van de Nederlandse nachtvlinderfauna besproken. Er wordt aandacht besteed aan 'Constatering achteruitgang Nederlandse nachtvlinders', 'Consequenties verlies biodiversiteit', 'Oorzaken achteruitgang', 'Meer waarnemingen en verdere kennisopbouw noodzakelijk', 'Landelijk Meetnet

Nachtvinders', 'Nachtvinders en natuurbeheer', 'Habitatrichtlijn en Natura 2000 gebieden', 'Kwaliteit van de gebieden', 'Bescherming van de nacht'.

Het boek wordt afgesloten met een verantwoording en een literatuurlijst per hoofdstuk plus een alfabetische index van soort- en familienamen van nachtvinders.

Conclusie: Het is een gevarieerde en gedetailleerde uitgave over nachtvinders geworden met veel informatie over allerlei facetten van het nachtvinderleven en gelardeerd met vele kaartjes, grafieken en prachtige foto's van nachtvinders en landschappen. Alleen al voor de *Voorlopige Rode Lijst Macronachtvinders* is dit boek een '*must-have*' voor de zichzelf respecterende nachtvinderliefhebber en voor de belachelijk lage prijs van € 10,00 inclusief verzendkosten voor donateurs van de Vlinderstichting (€ 12,50 inclusief verzendkosten voor niet-donateurs) kan men het met een gerust hart aanschaffen.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

Mevrouw A. van Binsbergen
De Dobbe 25
9201 AZ Drachten
Tel. 0512-880985

Mevrouw B. Hendriks
J. van Ravenswaaystraat 4
9403 BK Assen
Tel. 06-19550762

De heer O.W. de Jong
Tsjerkeloane 73
9113 PJ Wâlterswâld

Adreswijziging:

De heer J. Pelser
De Houtduif 83
9231 KC Surhuisterveen

Noteer deze data in uw agenda!

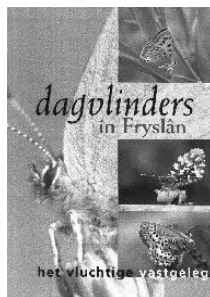
-zondag 24 maart   Bijeenkomst NEV-Noord te Drachten

- zaterdag 6 april   Bijeenkomst sectie ter Haar te Schoonrewoerd
- donderdag 18 april.   Voorjaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Ureterp
- zondag 19 mei   Excursies Noordelijke Friese Wouden
- 31 mei t/m 2 juni   Zomerexcursie NEV naar Heesch
- zaterdag 1 juni   Excursie Fochtelooërveen
- zaterdag 6 juli   Excursie Lindevallei
- 12 t/m 14 juli   Excursie Ter Haar en Snellen in Noord-Holland
- zondag 21 juli   Vlinderexcursie Wijnjeterper Schar van stichting Groene Parels
- zaterdag 10 augustus   Excursie Kiekenberg
- zaterdag 24 augustus   Excursies Noordelijke Friese Wouden
- vrijdag 30 augustus   Nachtvlinderexcursie KNNV Trop. Kas Beetsterzwaag
- vrijdag 6 september   Nationale nachtvlinder nacht
- zaterdag 5 oktober   Bladmijnenexcursie

Op de Voorjaarsbijeenkomst zullen we weer voldoende exemplaren beschikbaar hebben van “**Dagvlinders in Fryslân**“ voor de weggeefprijs van € 5,-. Leuk om cadeau te geven bij verjaardagen etc.

Vlinderwerkgroep Friesland

Bestuur

Siep Sinnema	voorzitter Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik s.g.sinnema@online.nl
Gerard Bergsma	secretaris Bosweer 29 tel. 0516-432414	8426 GS Appelscha bergsmagj@ziggo.nl
Luut de Zee	penningmeester Martrihoeve 26 tel. 0513 - 795028	8502 CZ Joure luut.de.zee@zonnet.nl
Jannie Sinnema-Bloemen	bestuurslid Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik s.g.sinnema@online.nl
John Boosman	bestuurslid Koaidyk 5 tel. 0511-539238	9264 TT Earnewâld john.boosman@online.nl
Gerrit Tuinstra	bestuurslid De Twee Gebroeders 214 tel. 0512-518246	9207 CB Drachten gerrittuinstra@online.nl
Contributie	€ 5,00 per jaar. Girorekening 7223259 t.n.v. L.D. de Zee, Joure	
Redactieadres	Sparjeburd 29 8409 CK Hemrik e-mail adres: s.g.sinnema@online.nl info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	
Vlinderwerkgroep Friesland op internet:		www.vlinderwerkgroepfriesland.nl
e-mail adres:		info@vlinderwerkgroepfriesland.nl